

ЕКОЛОГІЧНІ ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Удовенко Р.П.,
*аспірант кафедри адміністративного та інформаційного права
Сумського національного аграрного університету*

Удовенко Р.П. Екологічні права людини в умовах сталого розвитку: інформаційно-правовий аспект.

Сучасне розуміння екологічних прав людини як невід'ємної складової правового механізму сталого розвитку неможливе без дослідження інформаційно-правового аспекта реалізації цих прав, зокрема доступу до екологічної інформації, участі громадськості у прийнятті екологічно значущих рішень та забезпеченню доступу до правосуддя у сфері охорони довкілля. Метою статті є комплексний аналіз інформаційно-правового аспекту реалізації екологічних прав людини в контексті сталого розвитку через вивчення міжнародно-правових та національних механізмів їх захисту, дослідження ролі екологічної інформації як ключового елементу реалізації цих прав, визначення викликів та перспектив розвитку інформаційно-правового забезпечення екологічних прав людини в Україні та світі. Інформаційно-правовий аспект розглядається у двох аспектах: у вузькому значенні як поєднання понять «інформація» і «право, у широкому – як цілісна концепція, що інтегрує наявність, доступність, якість інформації з реальною можливістю реалізації й захисту прав та свобод людини. Матеріалами дослідження є праці вітчизняних та зарубіжних авторів, науково-практичні дослідження яких присвячені питанням екологічних прав людини та інформаційно-правового забезпечення їх реалізації. У дослідженні використано комплекс загальнонаукових та спеціально-наукових методів пізнання, що забезпечило його системний та багатоаспектний характер. Такий підхід гарантував ґрунтовність дослідження, що охопило як теоретичні, так і практичні аспекти проблеми. Для повного та глибокого аналізу інформаційно-правового аспекту забезпечення екологічних прав людини, окрім уже згаданих (філософське підґрунтя, правове забезпечення, універсальність застосування, цифрова доступність та значення для сталого розвитку), запропоновано акцентувати увагу на дослідженні таких ключових складових як інституційні механізми реалізації та контролю, проблеми та виклики правозастосування, роль громадянського суспільства та засобів масової інформації, міжнародна співпраця та гармонізація законодавства. Правовий аналіз вказаних аспектів дозволить створити більш збалансований, всебічний та практично орієнтований аналіз інформаційно-правового аспекту реалізації екологічних прав.

Ключові слова: інформаційно-правове забезпечення, екологічні права, сталий розвиток, інформація, екологічна інформація, право на доступ до інформації, навколишнє середовище.

Udoenko R.P. Environmental human rights in the context of sustainable development: informational and legal aspect.

Modern understanding of environmental human rights as an integral part of the legal mechanism of sustainable development is impossible without studying the informational and legal aspect of the implementation of these rights, in particular access to environmental information, public participation in making environmentally significant decisions and ensuring access to justice in the field of environmental protection. The purpose of the article is a comprehensive analysis of the informational and legal aspect of the implementation of environmental human rights in the context of sustainable development through the study of international legal and national mechanisms for their protection, research into the role of environmental information as a key element of the implementation of these rights, identification of challenges and prospects for the development of informational and legal support for environmental human rights in Ukraine and the world. The informational and legal aspect is considered in two aspects: in a narrow sense as a combination of the concepts of «information» and «law, in a broad sense –

as a holistic concept that combines the availability, accessibility, quality of information with the real possibility of implementing and protecting human rights and freedoms. The materials of the study are the works of domestic and foreign authors, whose scientific and practical research is devoted to the issues of environmental human rights and informational and legal support for their implementation. The study used a complex of general scientific and special scientific methods of cognition, which ensured its systematic and multifaceted nature. Such an approach guaranteed the thoroughness of the study, which covered both theoretical and practical aspects of the problem. For a complete and in-depth analysis of the informational and legal aspect of ensuring environmental human rights, in addition to those already mentioned (philosophical basis, legal support, universality of application, digital accessibility and significance for sustainable development), it is proposed to focus attention on the study of such key components as institutional mechanisms of implementation and control, problems and challenges of law enforcement, the role of civil society and the media, international cooperation and harmonization of legislation. Legal analysis of the indicated aspects will allow creating a more balanced, comprehensive and practically oriented analysis of the informational and legal aspect of the implementation of environmental rights.

Key words: information and legal support, environmental rights, sustainable development, information, environmental information, right to access information, environment.

Постановка проблеми. Зміна клімату та глобальне потепління, втрата біорізноманіття, опустелювання та деградація ґрунтів, руйнування озонового шару, забруднення водних ресурсів та повітря, накопичення та утилізація відходів – далеко неповний перелік глобальних екологічних викликів, з якими зіткнувся сучасний глобалізований світ. Ці проблеми нерозривно пов'язані з порушенням права людини на безпечне для життя і здоров'я довкілля, що в умовах концепції сталого розвитку набувають особливого значення. Ефективність вирішення сукупності вказаних проблем полягає в тому, що попри визнання цих прав на міжнародному та національному рівнях, їх реалізація залишається фрагментованою та часто ускладнюється відсутністю ефективних правових механізмів, недостатнім доступом до екологічної інформації та низьким рівнем екологічної свідомості та правової культури громадян. Особливої гостроти ситуація набуває в умовах гібридних загроз та воєнних конфліктів, які не лише руйнують фізичну інфраструктуру, а й завдають непоправної шкоди довкіллю, ставлячи під загрозу реалізацію екологічних прав цілих поколінь. Таким чином, дослідження правових та інформаційних аспектів захисту екологічних прав людини в контексті сталого розвитку є надзвичайно актуальним, адже лише ефективна взаємодія права, інформації та активного громадянського суспільства може забезпечити стає майбутнє для нашої планети.

Стан опрацювання проблематики. Останнім часом проблемі інформаційно-правового забезпечення екологічних прав людини в контексті сталого розвитку приділяється достатня увага вітчизняної та світової наукової спільноти. Свої напрацювання цій темі присвятили численні автори, серед яких Джулі Х. Альберс [1], Дрісс Ед Даран, Малік Зія-уд Дін [2], Краснова М.В., Краснова Ю.А. [6] Шемшученко Ю.С. [14] та інші. Сучасні наукові розвідки в цій галузі свідчать про те, що, попри значний прогрес у формуванні законодавчої бази, реалізація екологічних прав людини залишається складною та багатогранною проблемою. В той же час вчені наголошують на необхідності комплексного перегляду існуючих правових механізмів, виявлення їхніх недоліків та розробки інноваційних підходів до захисту екологічних прав людини в умовах, що постійно змінюються.

Метою статті є комплексний аналіз інформаційно-правового аспекту реалізації екологічних прав людини в контексті сталого розвитку, дослідження ролі екологічної інформації як ключового елементу реалізації цих прав, визначення викликів та перспектив розвитку інформаційно-правового забезпечення екологічних прав людини в Україні та світі.

Виклад основного матеріалу. Фундаментом інформаційно-правового забезпечення екологічних прав людини є нерозривний зв'язок між правом на інформацію та ефективною реалізацією прав людини. Це означає, що для повноцінної реалізації прав на безпечне довкілля, участь у прийнятті екологічно значущих рішень та звернення до суду за захистом порушених екологічних прав [11], людина повинна мати повний, своєчасний та достовірний доступ до всієї релевантної екологічної інформації як на національному, так і міжнародному рівнях. Інформація виступає основою для реалізації будь-яких екологічних прав, в тому числі і права на сприятливе довкілля,

адже без актуальних і достовірних знань про реальний стан навколишнього середовища (рівень забруднення повітря, води, ґрунту, наявність небезпечних відходів тощо) людина не може усвідомити потенційні ризики для свого життя та здоров'я. Доступ до інформації дозволяє оцінити, чи відповідає довкілля стандартам безпеки, і, відповідно, чи реалізується право на безпечне навколишнє середовище.

Інформаційно-правовий аспект у вузькому значенні являє собою поєднання понять «інформація» і «право, у широкому – цілісну концепцію, що висвітлює фундаментальну взаємозалежність між наявністю, доступністю та якістю інформації з одного боку, та можливістю реалізації й захисту прав та свобод людини, а також ефективного функціонування демократичного суспільства з іншого. Фактично, це усвідомлення того, що право без інформації є сліпим, а інформація без правових гарантій – безсилою. Зважаючи на вище викладене, на наш погляд логічним буде розгляд екологічно-правового аспекту забезпечення екологічних прав людини в умовах сталого розвитку з точки зору наступних ключових складових його розширеного розуміння, а саме: *філософське підґрунтя, правове забезпечення, універсальність застосування, цифрова доступність та значення для сталого розвитку*.

Філософське підґрунтя інформаційно-правового аспекту передбачає глибоке усвідомлення того, що знання є не просто силою, а й правом, основою людської гідності, автономії та здатності до відповідального існування в суспільстві та на планеті. Воно є моральним імперативом для держави забезпечити ці умови, визнаючи, що майбутнє залежить від поінформованості та здатності кожного індивіда та суспільства загалом до усвідомлених дій. В основі інформаційно-правового аспекту лежить ідея прозорості та підзвітності влади. У демократичному суспільстві громадяни є джерелом влади, і для усвідомленого вибору, контролю за діяльністю уряду та участі в управлінні державними справами, вони повинні мати повну та достовірну інформацію [3]. Якщо держава чи інші ключові гравці геополітичного простору володіють монополією на знання, це створює асиметрію, що може призвести до зловживань владою, корупції та ущемлення прав людини. Інформація є ключовим ресурсом, каталізатором суспільного прогресу та інновацій і її нерівний розподіл може створювати або посилювати соціальну нерівність. Фактично, інформаційно-правовий аспект є опорою демократії, правової держави та верховенства права.

Інформаційно-правовий аспект з точки зору *правового забезпечення* виходить за межі простої наявності інформації та її юридичного закріплення. Воно охоплює складний комплекс взаємодій, що забезпечують ефективність та справедливість у суспільних відносинах. В основі інформаційно-правового аспекту лежить право на доступ до інформації, яке забезпечується цілою низкою нормативно-правових актів, серед яких Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР [5], Закони України «Про інформацію» від 02.10.1992 № 2657-XII. [10], «Про доступ до публічної інформації» від 13.01.2011 № 2939-VI [9] та інші. Право на доступ до інформації включає фізичну доступність (наявність можливостей для подання запитів як у фізичному форматі, так і дистанційно) та технічну доступність (формати, що дозволяють її легко завантажувати, читати та обробляти, використання відкритих даних); право на запит, яке передбачає можливість подати запит до публічних органів і очікувати у встановлені терміни на відповідь, яка повинна бути вичерпною та зрозумілою; обов'язок держави регулярно та систематично оприлюднювати певну важливу інформацію (наприклад, бюджети, плани діяльності, екологічні звіти, результати моніторингу) на своїх офіційних сайтах, у відкритих ресурсах, через публічні звіти, що зменшує навантаження на запитувачів і підвищує загальний рівень прозорості [6].

Важливою складовою залишається певні вимоги до самої інформації: вона має бути викладена мовою, доступною для широкого загалу, без надмірного використання складних термінів, професійного сленгу або бюрократичних формулювань з візуалізацією даних, що полегшує їх сприйняття; повинна базуватися на об'єктивних даних, наукових дослідженнях та перевірених фактах, адже спотворення, маніпуляції або фальсифікація інформації повністю нівелюють цінність доступу; дані мають відображати поточний стан справ, оскільки застаріла інформація може бути не лише марною, а й шкідливою (наприклад, екологічна інформація про забруднення має бути доступна майже в режимі реального часу, щоб дозволити вчасно реагувати на небезпеки) [10; 9].

Отримання інформації, попри свою фундаментальну значимість, становить лише початковий, хоча й обов'язковий, етап у комплексному процесі забезпечення ефективної реалізації та захисту прав. Це є необхідною, але недостатньою умовою для формування дієвих механізмів впливу та контролю у будь-якій сфері, зокрема в екологічній. Справжня ефективність інфор-

маційно-правового аспекту виявляється лише тоді, коли доступ до даних конвертується у здатність до аналізу, обговорення та правової дії. Право на доступ до інформації дає можливість громадянам, науковцям, журналістам та громадським організаціям проводити незалежний аналіз отриманих даних, що означає не просто читання звітів, а їх критичну оцінку, порівняння з нормами права, міжнародними стандартами. Отримана інформація дозволяє громадянам залучати власних фахівців (екологів, юристів, інженерів) для проведення незалежних експертиз для забезпечення плюралізму і запобігання монополії держави або бізнесу на інтерпретацію складних екологічних даних. Правовий аспект тут полягає у праві на отримання інформації, достатньої для проведення такої експертизи. В сучасному цифровому суспільстві інформація є життєво необхідною для змістовного здійснення права на участь в управлінні державними справами. Правові механізми електронного урядування, публічних обговорень, громадських слухань, зборів громадян, обговорення проєктів нормативно-правових актів та планів діяльності дозволяють громадськості активно висловлювати свою позицію [2]. Завдяки доступу до інформації громадяни можуть формулювати не емоційні, а аргументовані та обґрунтовані пропозиції та зауваження, що підвищує їх вагу та ймовірність того, що вони будуть враховані органами влади. Правові норми чітко визначають процедури таких обговорень та зобов'язують враховувати думку громадськості.

Інформація дозволяє виявляти потенційні або фактичні порушення законодавства. Якщо є доступ до планів, дозволів, звітів та даних моніторингу, громадськість може порівнювати їх із реальною ситуацією та виявляти невідповідності. Це реалізується через право на отримання інформації та право на звернення. У разі порушення екологічних прав людини доступ до інформації є критично важливим для формування належної доказової бази для судових справ та обґрунтовано оскаржувати неправомірні рішення або бездіяльність органів влади, які призвели до порушення екологічних прав.

Таким чином, механізми використання інформації, підкріплені правом, перетворюють громадян з пасивних спостерігачів на активних учасників екологічної політики, дозволяючи їм не лише знати про стан довкілля, а й активно впливати на його захист, добиватися справедливості та сприяти сталому розвитку.

Хоча ми зосередились на екологічних правах, концепція інформаційно-правового аспекту є унікальною щодо *універсальності застосування*. Універсальність інформаційно-правового аспекту проявляється не лише в його застосуванні до різних сфер, а й у тому, як принципи, що були розроблені для однієї галузі, синергетично підсилюють захист прав в інших сферах. Слід зазначити, що ефективна реалізація права на інформацію в таких галузях, як охорона здоров'я, споживчі права та державне управління, безпосередньо сприяє забезпеченню екологічних прав, створюючи міцний і багатосаровий захисний механізм. У сфері охорони здоров'я інформаційно-правовий аспект є критично важливим у випадку, коли держава гарантує доступ до інформації про захворюваність населення в певних регіонах, що дозволяє виявити кореляцію між проблемами зі здоров'ям та екологічним забрудненням. Наприклад, підвищена частота респіраторних захворювань у промислових містах може свідчити про недотримання норм викидів у повітря. Такий доступ до медичних даних, забезпечений правом, стає потужним інструментом для обґрунтування вимог щодо посилення екологічного контролю.

Законодавство про захист прав споживачів зобов'язує виробників надавати інформацію про склад, походження та технології виготовлення продукції, що дозволяє громадськості та споживачам здійснювати комплексну оцінку екологічного сліду товару, що передбачає аналіз його утилізаційного потенціалу, хімічного складу на предмет вмісту токсичних речовин та загальної екологічної безпеки протягом усього життєвого циклу. Споживач, володіючи цією інформацією, може зробити усвідомлений вибір на користь екологічно чистих товарів, що, своєю чергою, стимулює бізнес до впровадження сталих практик.

Відкритість бюджетного процесу, державних закупівель та законодавчої діяльності безпосередньо впливає на екологічні права: доступ до інформації про фінансування природоохоронних програм дозволяє контролювати, наскільки ефективно витрачаються кошти; прозорість у видачі дозволів та ліцензій на природокористування допомагає виявляти корупційні ризики та незаконні рішення, що можуть завдати шкоди довкіллю. Загальне право на доступ до інформації про судові справи, їх результати та обґрунтованість рішень дозволяє аналізувати судову практику в екологічних питаннях. Це дає можливість зрозуміти, наскільки ефективно працює судова система у

справах про екологічні правопорушення, які аргументи є найдієвішими, і, таким чином, готувати більш сильні позови для захисту екологічних прав у майбутньому.

Таким чином, універсальність інформаційно-правового аспекту з точки зору екологічних прав полягає в тому, що він є наскрізним принципом, який підсилює та захищає екологічні права, використовуючи механізми, розроблені для інших сфер. Коли система працює ефективно, інформований громадянин може отримати інформацію про потенційну шкоду для здоров'я від забруднення (сфера охорони здоров'я), визначити, який саме продукт спричиняє це забруднення (сфера захисту прав споживачів), з'ясувати, чи законно було видано дозвіл на діяльність підприємства-забруднювача (сфера державного управління) та використати вказану інформацію для звернення до суду з вимогою відшкодування шкоди (сфера правосуддя). Така синергія робить екологічні права більш стійкими та дієвими, перетворюючи їх з окремого, вузькоспеціалізованого права на невід'ємну частину загальної системи прав і свобод людини. Таким чином, універсальність інформаційно-правового аспекту полягає в тому, що він є базовим принципом, який застосовується до всіх сфер суспільного життя. Його реалізація створює суспільство, де громадяни є поінформованими, відповідальними та мають реальні важелі впливу на процеси, що безпосередньо стосуються їхнього життя, що забезпечує ефективне функціонування правової держави та сприяє сталому розвитку.

Цифрова доступність у контексті інформаційно-правового аспекту є не просто переведенням інформації в електронний формат, а сукупністю технологічних, правових та інституційних заходів, що забезпечують рівний та ефективний доступ до даних і послуг для всіх категорій населення. Це ключова вимога сучасності, що відповідає духу Орхуської конвенції [4] та принципам сталого розвитку [12]. Відкриті дані та платформи електронного урядування є фундаментальним елементом у забезпеченні екологічних прав людини. Екологічні дані мають публікуватися у машиночитному форматі, що дозволяє автоматизовану обробку та аналіз. Це дає можливість громадським організаціям, стартапам та журналістам створювати власні аналітичні інструменти, мобільні додатки та сервіси (наприклад, SaveEcoBot) [13], які роблять складну інформацію зрозумілою для широкого загалу. В Україні, наприклад, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів працює над наповненням платформи «ЕкоСистема», де акумулюється інформація з різних реєстрів. Замість паперових архівів чи розрізнених таблиць, створюються єдині державні електронні реєстри, такі як Єдиний реєстр з оцінки впливу на довкілля, Реєстр декларацій про відходи, Національний перелік відходів, Реєстр місць видалення відходів, інтерактивні карти забруднення (EcoCity, SaveEcoBot, Інтерактивна мапа Департаменту захисту довкілля Києва, ЕкоЗагроза, ЛУН Місто Air) та мобільні застосунки й чатботи для моніторингу якості повітря (Radiation and Smog Alarm, Київ Цифровий, IQAir, World Air Quality Index) [7]. Вони надають інформацію в режимі реального часу або з мінімальною затримкою, що дозволяє громадянам оперативно реагувати на потенційні загрози. В той же час цифрова доступність має бути гарантована на рівні законодавства з урахуванням безперешкодного доступу до веб-сайтів та платформ для людей з інвалідністю, що є частиною «цифрової безбар'єрності». Забезпечення цифрової доступності не повинно компрометувати безпеку. Захист персональних даних та чутливої інформації є ключовим, особливо в умовах воєнного стану, коли доступ до певних даних може бути тимчасово обмежений з міркувань національної безпеки, що також має бути чітко врегульовано законом.

Таким чином, цифрова доступність є не просто технологічним трендом, а невід'ємною складовою інформаційно-правового аспекту, що забезпечує перехід від пасивного інформування до активної, свідомої та ефективної участі громадян у захисті навколишнього середовища та досягненні цілей сталого розвитку.

Інформаційно-правовий аспект має вирішальне значення для сталого розвитку, оскільки він перетворює цю концепцію з абстрактної ідеї на практичний інструмент управління, забезпечує фундаментальні умови, необхідні для досягнення цілей сталого розвитку. Перш за все, це сприяння усвідомленому та відповідальному управлінню, адже доступ до повної та достовірної екологічної інформації дає змогу урядам, бізнесу та громадськості приймати обґрунтовані рішення, допомагає уникнути короткострокових вигод за рахунок шкоди довгостроковим екологічним та соціальним наслідкам. По-друге, інформаційна прозорість у сфері природокористування та екологічної політики є потужним інструментом у боротьбі з корупцією та забезпеченні підзвітності органів державної влади та місцевого самоврядування [8]. Відкритий доступ до екологічних даних заохочує науковців, інженерів та підприємців до розробки нових технологій та рішень, що

є стимулюванням інновацій та екологічної модернізації. Формування екологічної свідомості та активності громадян можливе за умови доступності та зрозумілості інформації про стан довкілля, що, своєю чергою, мотивує громадян до більш екологічно відповідальної поведінки, участі в природоохоронних акціях та висуванні вимог до влади. Активне та свідоме громадянське суспільство є ключовим рушієм сталого розвитку. Таким чином, інформаційно-правовий аспект є каталізатором сталого розвитку, що забезпечує необхідну синергію між державним управлінням, бізнесом і громадянським суспільством, створює умови для відкритості, відповідальності та співпраці, без яких неможливо досягти збалансованого співіснування людини та природи.

Висновки. За результатами комплексного аналізу інформаційно-правового аспекту реалізації екологічних прав людини в контексті сталого розвитку, що охоплює його філософські засади, правові механізми, універсальність, цифрову імплементацію та значення для сталого розвитку, ми дійшли наступних науково обґрунтованих висновків. Інформаційно-правовий аспект є невід’ємною частиною системи права, що функціонально забезпечує реалізацію інших екологічних прав. Він виступає як процедурна передумова та правова гарантія для права на сприятливе довкілля, права на участь у прийнятті рішень та права на доступ до правосуддя. У цій системі, інформація перетворюється з простого факту на юридично значущий ресурс, без якого ефективний правовий захист екологічних прав є неможливим. За результатами комплексного аналізу інформаційно-правового аспекту реалізації екологічних прав людини можна зробити висновок, що його ефективність залежить від системної взаємодії між правовим забезпеченням та інформаційними механізмами. Це є необхідною передумовою для перетворення декларативних прав на дієві інструменти. У сучасному правовому полі цифрова доступність набуває статусу ключового механізму реалізації інформаційних прав. Запровадження електронних реєстрів, платформ відкритих даних та інтерактивних карт трансформує принципи прозорості та підзвітності, забезпечуючи оперативність, універсальність та прозорість доступу до екологічної інформації. Це створює правові умови для посилення громадського контролю, зниження корупційних ризиків та підвищення ефективності взаємодії між владою та суспільством, що є критично важливим для забезпечення сталого розвитку. У контексті сталого розвитку, доступ до інформації та його правовий захист є необхідним інструментом для забезпечення принципу рівних можливостей для нинішнього та майбутніх поколінь щодо доступу до природних ресурсів та безпечного довкілля. Він надає можливість приймати інформовані рішення щодо раціонального природокористування, виступає як фактор попередження екологічних катастроф та стимулює розвиток «зеленої» економіки. Перспективними напрямками дослідження інформаційно правового аспекту екологічних прав людини в контексті сталого розвитку вважаємо розгляд таких ключових складових як інституційні механізми реалізації та контролю, проблеми та виклики правозастосування, роль громадянського суспільства та засобів масової інформації, міжнародна співпраця та гармонізація законодавства

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Albers, J.H. (2018). Human Rights and Climate Change: Protecting the Right to Life of Individuals of Present and Future Generations. *Security and Human Rights*, 28(1-4), 113–144. <https://doi.org/10.1163/18750230-02801009>.
2. Daran, Driss Ed, and Malik Zia-ud Din. «Environmental Human Rights: An Innovative Approach to Achieving Sustainable Development.» *Legal Frameworks and Educational Strategies for Sustainable Development*, edited by Enas Mohammed Alqodsi and Asma Khaleel Abdallah, IGI Global Scientific Publishing, 2025, pp. 125–142. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-2987-0.ch008>.
3. Human rights and the environment Compendium of instruments and other international texts on individual and collective rights relating to the environment in the international and European framework. URL: <https://rm.coe.int/1680489692>.
4. Конвенція про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля (Орхуська Конвенція): Міжнародний документ від 25.06.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_015#Text.
5. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

6. Краснова М.В., Краснова Ю.А. Реалізація та захист екологічних прав громадян: теоретико-правові аспекти: наукове видання / М.В. Краснова, Ю.А. Краснова. Київ: ФОП Ямчинський О.В., 2021. 148 с.
7. Маймур І. Як перевірити стан повітря онлайн: мапи, міжнародні платформи, чатботи й мобільні застосунки. URL: <https://bzh.life/ua/mesta-i-veshi/1727963056-k-pereviriti-stan-povitrya-onlayn-mapi-mizhnarodni>.
8. Міжнародний захист права людини на здоров'я та безпечне довкілля: моногр./авт. кол.; за заг. ред. М.О. Медведєвої. Київ: Видавничий дім «Вініченко», 2023. 260 с. URL: <https://epl.org.ua/wp-content/uploads/2023/08/monografiya1608.pdf>.
9. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.
10. Про інформацію: Закон України від 02.10.1992 № 2657-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12#Text>.
11. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>.
12. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>.
13. Стан доступу до екологічної інформації в Україні: SaveEcoBot. URL: <https://www.saveecobot.com/static/environmental-data-status>.
14. Шемшученко Ю.С., Гриньо Д.Д. Деякі аспекти обмеження екологічних прав і свобод людини під час дії правового режиму воєнного стану в Україні. *Часопис Київського університету права*, вип. 4, Грудень 2023, с. 202–207. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/1043>.